

УДК 371.132:631.11:37.03

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДБАЙЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

К. І. Мешко

У статті здійснено аналіз філософських і педагогічних ідей економічного виховання підростаючого покоління, формування у нього господарності та господарської дбайливості як важливих особистісних якостей. Висвітлено погляди філософів, державних діячів, учених на проблему виховання дбайливого господаря, насамперед у аграрній галузі країн різних регіонів та історичних періодів. Систематизовано ідеї та погляди зарубіжних мислителів доби Первісного суспільства, Стародавнього Сходу і Античності, Середньовіччя, Відродження і Реформації, Нового і Новітнього часу.

***Ключові слова:** еволюція ідей економічного виховання, формування господарської дбайливості особистості, економічна культура, етика підприємливості, симбіоз економічного і морального виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розбудови української держави засвідчує необхідність реалізації економічного виховання у системі підготовки фахівців для агропромислової галузі. Національна ідея не підкріплена надійною економічною основою, відповідним рівнем добробуту народу, його фінансовим благополуччям, втрачає глибину свого смислу. Головне завдання суспільства дати людині можливість працювати і достойно жити, створити умови для того, щоб вона мала змогу забезпечити себе необхідним, бо від цього залежить щастя як окремого індивіда, так і спільноти уцілому. Не випадково відомий письменник, поет, економіст і філософ І.Я. Франко зазначав: «наш голосний, фразеологічний та в більшій частині неширий, бо ділами не потертий патріотизм, мусить уступити місце поважному, мовчазному, але глибоко відчутному народолюбству, що виявляє себе не словами, а працею». Саме тому, актуальним є забезпечення виховання у підростаючого покоління господарської дбайливості. Значні здобутки у цьому плані має зарубіжна філософська і педагогічна думка, до спадщини якої слід

звертатись у процесі виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів. З огляду на сучасний стан господарсько-економічного комплексу України, слід взяти до уваги слова Ф. Я. Полянського, який підкреслює, що у світовій історії економічна думка часто набувала широкого розвитку саме в період спаду виробництва, виводячи його на новий, прогресивний, ефективний рівень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Мудреці з давніх часів розмірковували на предмет виховання господарської дбайливості підростаючого покоління. Еволюцію ідей у контексті виховання, економічного, зокрема, можна відслідкувати у працях українських вчених, як-от: І. Бех, Л. Белкіна, М. Євтух, І. Зайченко, В. Кравець, Є. Коваленко, М. Левківський, О. Мешко, А. Піскунова, Р. Сопівник, І. Сопівник, А. Цирульников, Н. Шабаєва, Г. Шевченко, В. Шинкарук та інші. Не зважаючи на це, спеціальні дослідження направлені на реконструкцію еволюції педагогічних ідей щодо виховання господарської дбайливості на даний час в Україні відсутні.

Мета статті: на основі принципів історизму, об'єктивності та ціннісного підходу реконструювати, проаналізувати та узагальнити філософсько-педагогічні ідеї формування господарської дбайливості особистості в зарубіжних країнах

Виклад основного матеріалу дослідження. Практична реалізація елементів господарсько-економічного виховання підростаючого покоління проглядається в археологічних знахідках, наскальних і печерних розписах первісних людей егалітарного суспільства. Архаїчне виховання здійснювалося в процесі повсякденного виробничого життя. Спосіб навчання був практично-діяльним, тобто господарсько-економічні знання (про способи збиральництва, рибальства, полювання, приготування їжі, виготовлення знарядь праці, засобів мисливства і рибальства) передавались у процесі життєдіяльності від дорослих членів суспільства до молодших. Важливе значення у вихованні господарської дбайливості первісної людини мав обряд ініціації (посвячення у дорослі члени суспільства), а також поява піктографічного письма (накопичення і передача інформації, досвіду) і перші релігійні вірування (анімізм, тотемізм, фетишизм, магія) [1, с. 19].

У «Кодексі Хаммурапі» (1750 р. до н. е.) зауважується на тому, що батько відповідальний за підготовку сина до господарської праці і передачу свого ремесла у спадок. Якщо син оволодів недостатніми господарсько-трудовими навичками і це спричинить небажані наслідки, то він буде жорстоко покараний.

У добу Стародавньої Індії, у добудиський період, коли існували кастові відносини у суспільстві, освячені індуїстською традицією і релігією, набуття господарських навичок було обов'язком кожної людини, яка мусила розвивати свої моральні, фізичні й розумові якості так, щоб стати повноправним членом своєї касты. Наприклад, для представників касты вайші важливими якостями були – працьовитість і терпіння.

У стародавньому Китаї Конфуцій вважав, що можливості різних людей від природи неоднакові. Звідси випливало, що хорошими господарниками за природними задатками стають «сини неба» – люди, які мають вищу вроджену мудрість і претендують на лідерство [2, с. 10-12]. Сунь Ян, услід за Конфуцієм, стверджує, що держава досягає процвітання землеробством і війною, а тому люди мають досягати добробуту завдяки героїчному подвигу і самовідданій землеробській праці. Демагогія і теоретичні вчення є справою не господарників чи воїнів, а дармоїдів та лінивих нікчем [3, с.16-19].

На проблемах господарювання, відповідно до законів природи, робить акцент даосизм. Дао-цзи підкреслював, що життя людини повинно протікати у гармонії з природою [1, с.28]. Саме ці ідеї можна вважати паростками виховання у підростаючого покоління знань, умінь і навичок еколого-безпечного господарювання.

У період архаїчної Греції Гесіод своєю працею «Труди і дні» дав суттєвий поштовх розвитку педагогічної думки щодо формування господарської дбайливості особистості. Він зазначав, що трудова діяльність є найважливішою умовою життя людини, і надавав практичні поради щодо різних господарських робіт, вказував які дні є щасливими для посівів і збирання врожаю [4].

Сократ, Платон, Аристотель зауважували на необхідності формування вмінь користування благами, прибутками не заради наживи, а для задоволення потреб. Саме Аристотель першим вжив термін «економія». Платон обґрунтував три типи господарників: філософ – державний діяч, який управляє республікою на основі розуму і справедливості; військовоначальник – захищає державу і підпорядковує всіх інших людей своїй волі; ділова людина (ремісник) – забезпечує задоволення матеріальних потреб [5].

У період Стародавнього Риму важливими для нашого дослідження є ідеї Марка Порція Катона, який зауважував: «...Землеробство є заняття найбільш благочестиве і стале, людям же, які йому віддаються, найменш властивий лихий напрям думок». Катон є автором

найґрунтовнішого на той час трактату «De agri cultura» («Про землеробство»), де підсумовується досвід не тільки італійських землеробів, а й греків. Тут зібрані практичні поради, що і як треба садити, як обробляти поля, яким чином вибрати вдале місце для вілли, як використовувати рабську працю, яким культурам надавати перевагу (виноград, городні культури, вербові насадження, маслини, луг). Також даються поради щодо утримання тварин. Катон пропонує модель прогресивного, не натурального господарства, зорієнтованого на ринок [6, с. 199-203].

Середньовічні Отці Східної Церкви (В. Великий, Г. Богослов, І. Золотоуст, А. Блаженний) залишили помітний слід у вихованні майбутніх господарів на засадах християнських цінностей. Все, що людина повинна знати, має нести прикладний характер і не допускати розкоші і надмірностей [7]. Зазначимо, що у Середні віки господарські знання, уміння і навички підприємницької, ремісничої діяльності формувались у цехових, гільдійських школах, а в арабському світі вважалося, що знання, у тому числі про господарювання, мають доповнюватись моральністю (без виховання, знання – вогонь без дров; без знання вихованість – як душа без тіла).

В епоху Відродження і Реформації розвінчувалась схоластична система виховання, в основі якої – церковна ідеологія. Так, Ф. Рабле висміяв методи середньовічної школи, вказав шлях до оволодіння знаннями в процесі активної діяльності самої дитини, яка спостерігає за природними явищами і черпає з життя знання, порівнює, узагальнює, робить висновки. Реформаційний рух XV-XVI ст. в Європі пропагував ідею успішності і багатства як вияву доброго ставлення Бога до людини, чим заохочував виховання підприємців, дбайливих господарів, які успішно ведуть справи.

Соціалісти утопісти Т. Мор і Т. Кампанелла стверджували, що основа соціального зла є приватна власність і капіталістичне господарювання, тому у своїх творах моделювали господарське виховання у площину ідеального суспільного ладу, де не існує приватної власності, функціонує система громадської організації виробництва і розподілу благ. На думку утопістів, сама держава має піклуватись про виховання господарників.

Значний вклад у розвиток філософсько-педагогічних вчень щодо формування господарської дбайливості здійснили мислителі Нового часу. Так, Я. А. Коменський вважав, що з раннього віку слід привчати дитину до господарської діяльності, прищеплювати їй відповідні вміння

і навички, включаючи у господарське життя поступово, відповідно до природного розгортання її здатностей. Економічні знання для Я. А. Коменського виявляються у спроможності управляти домашнім господарством.

Французький юрист Жан Боден у своєму трактаті «Шість книг про державу» стверджував, що перевагу слід віддати роботі із забезпечення головних потреб людей у доброякісній воді, харчах і матеріалах для спорудження будинків і фортець. Жан Боден наголошує, що дбайливі господарі не можуть застосовувати свою владу всупереч Закону Божому і Законам Природи (моральність і екологічна культура) [8].

Актуальними у плані нашого дослідження є ідеї англійського філософа Дж. Локка. Він вбачав мету виховання у підготовці джентльмена, який уміє розумно і прибутково вести свої справи, має здоровий дух у здоровому тілі й уміє поводитися в товаристві. Важлива роль у розробці ідей виховання господарської дбайливості належала представникам пізнього Відродження і Просвітництва (Йоган Базедов, Йоахім Генріх Кампе, Франсуа Фенелон, Клод Анрі Гельвецій, Франсуа Марі Аруе (Вольтер) та інші. Цими мислителями економічне виховання розумілося як підготовка до самостійного життя.

Вагомий вклад у виховання господарської дбайливості вніс швейцарський педагог Й. Песталоцці, який одним із перших прагнув практично пов'язати навчання з продуктивною працею дитини. Її підготовку до трудової діяльності він намагався реалізувати шляхом передачі елементарних знань. Песталоцці важливу роль у вихованні господарської дбайливості особистості відводив вправам, що дозволяють дитині набути трудові навички.

В період Новітньої історії німецький педагог Георг Кершенштейнер науково обґрунтував трудову школу, яка забезпечувала виховання таких якостей особистості, як господарність, підприємливість, працелюбність [1]. Американський філософ Джон Дьюї моделює проблему господарсько-економічного виховання людини у площину прагматизму і вважається розробником нового напрямку у виховання – інструменталізму, згідно з яким усі види діяльності тлумачилися як інструменти, створені людьми для розв'язання індивідуальних і господарських проблем. Ефективним у справі формування господарської дбайливості особистості є «метод проектів».

Німецький психолог, педагог Едвард Шпрангер побудував своєрідну теорію форм життя, виділивши типи особистості, а саме: 1) теоретична людина (яка орієнтується на цінності знання); 2) естетична

людина (цінності краси); 3) суспільна людина (цінність перебування у спільноті); 4) владна людина (цінність влади) 5) релігійна людина (цінність Бога); 6) економічна людина – це та, яка у всіх життєвих відносинах орієнтується на корисність.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Поява ідей щодо виховання дбайливого господаря та їх практична реалізація виявляють себе ще у первісному суспільстві. У добу стародавнього Сходу за підготовку людини до господарського життя відповідав батько, який передавав сину своє ремесло. Спостерігалась становість у передачі відповідного змісту господарських знань (кастове виховання стародавньої Індії). Конфуцій вважав, що дбайливими господарями можуть стати тільки ті, хто наділений відповідними задатками («сини неба»). Дао-цзи підкреслював, що господарська діяльність людини має налагоджуватись у гармонії з природою. Видатною педагогічною пам'яткою античності є праця Гесіода «Труди і дні», де автор пропагує ідею виховання дбайливого господаря. Сократ, Платон, Арістотель зауважували на необхідності формування вмінь користування благами, прибутком не заради наживи, а для задоволення потреб. Саме Арістотель першим вжив термін «економія». У період Стародавнього Риму значний вклад у розвиток ідей щодо формування господарської дбайливості здійснив відомий політик і землевласник Марк Порцій Катон, який у праці «De agri cultura» пропонує знання з організації моделі прогресивного господарського комплексу (латифундії). У середні віки, господарські знання, уміння і навички підприємницької, ремісничої діяльності формувались у цехових, гільдійських школах, а в арабському світі вважалось, що знання про світ, у тому числі про господарювання, мають доповнюватись моральністю і людяністю. В епоху Відродження і Реформації розвінчувалась схоластична система виховання, в основі якої церковна ідеологія, а Реформаційний рух в Європі пропагував ідею успішності і багатства як вияву доброго ставлення Бога до людини. Значний вклад у розвиток філософсько-педагогічних вчень щодо формування господарської дбайливості здійснили мислителі Нового часу. Важлива роль у розробці ідей виховання господарської дбайливості належала представникам пізнього Просвітництва, які заперечували феодальні відносини, прагнули перебудови суспільства відповідно до принципів, продиктованих розумом, пропагували теорію природного права, соціального договору. Новітній час доповнив ідеї виховання господарської дбайливості

надбаннями трудової школи (Г. Кершенштайнер), інструменталізмом Дж. Дьюї, теорією форм життя як типів особистості (Е. Шпрангера).

Перспективи подальших досліджень можуть передбачати аналіз та узагальнення ідей щодо виховання господарської дбайливості мислителів і педагогів в Україні.

Література

1. Шинкарук В. Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка») / В. Д. Шинкарук, Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 236 с.
2. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія: навч. посіб. / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 664 с.
3. Книга правителя області Шан // История политических и правовых учений: хрестоматия / [сост. проф., д-р. ист. наук Г. Г. Демиденко]. – Харьков: Факт, 1999. – С. 16–19.
4. История Древней Греции [Текст]. – М. : Высшая школа, 1986. – 424 с.
5. Платон. Государство: собрание сочинений в 4 т. / Платон. – М., 1994. – Т. 3. – 1994. – С. 79–420.
6. Машкін Н.А. Історія Стародавнього Риму / Н.А.Машкін. – К.: Радянська школа, 1952. – 692 с.
7. Кравець В.П. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва [Текст]: навч. посіб. для студентів пед. навч. закладів / Кравець В.П. – Тернопіль, 1996. – 436 с.
8. Боден Ж. «Шість книг о государстве» / Жан Боден // История политических и правовых учений: хрестоматия / [сост. проф., д-р. ист. наук Г. Г. Демиденко]. – Харьков: Факт, 1999. – С. 127-130.

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ЗАБОТЛИВОСТИ ЛИЧНОСТИ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

К. Мешко

В статье осуществлен анализ философских и педагогических идей экономического воспитания подрастающего поколения, формирование у него хозяйственности и хозяйственной заботливости как важных личностных качеств. Освещены взгляды философов, государственных деятелей, ученых на проблему воспитания заботливого хозяина, прежде всего в аграрной отрасли стран различных регионов и исторических периодов. Систематизированы идеи и взгляды мыслителей эпохи первобытного общества, Древнего Востока и Античности, Средневековья, Возрождения и Реформации, Нового и Новейшего времени в зарубежных странах.

Ключевые слова: *эволюция идей экономического воспитания, формирование хозяйственной заботливости личности, экономическая культура, этика предприимчивости, симбиоз экономического и нравственного воспитания.*

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF PEDAGOGICAL IDEAS OF PERSONALITY FORMATION OF ECONOMIC STEWARDSHIP IN FOREIGN COUNTRIES

K. Meshko

The article analyzes the philosophical and pedagogical ideas of economic education of the younger generation, the formation of his husbandry and economic stewardship as important personal qualities. The article deals with views of philosophers, statesmen, scientists on the problem of education of the careful owner, especially in the agricultural sector of the various regions and historical periods. An attempt to systematize ideas and views of thinkers day primitive societies, the Ancient East and antiquity, the Middle Ages and Renaissance Reformation, modern and contemporary in foreign countries was done.

Key words: *the evolution of economic ideas of education, personality forming economic stewardship, economic culture, ethics, entrepreneurship, economic symbiosis and moral education.*

Мешко К.І. – викладач відокремленого підрозділу НУБіП України «Мукачівський аграрний коледж» (м. Мукачево, Україна).

E-mail: mdat1@yandex.ru

Meshko K.I. – teacher separated unit of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine «Mukachevo Agricultural College» (Mukachevo, Ukraine).

E-mail: mdat1@yandex.ru